

rody, poněvadž byly mu spolehlivé, mohl se na ně spolehnout. Tito bohové byli mu ochránci kultury, mocnostmi zákona a svým zákonitým a proto blahodějným působením byli mu jistou zárukou lidského života a snažení.

S těmito domácími bohy byl člověk spojen poutem bázně, ale bázně uctivé, důvěřivé, a poutem kultu. S démony, s duchy libovůle, kteří bydlí v neznámu, neměl spojení pravidelným kultem, poněvadž s nimi jej nespojovaly společné zájmy. Těch duchů mohl se jen otrocky bát a musil hledět je přelstít a učinit neškodnými — dle možnosti ovšem, od případu k případu — čarami, pověrou a magií. To platí nejen pro jednotlivce, ale i pro celé národy a státy. I státy touto cestou magie chránily se před škodlivostí zlých duchů. Magie a pověra mizela, jak šířil se okruh poznání přírodního, hloubka myšlení filosofického a v důsledku toho i čistota kultu náboženského.

Že náboženství nevznikalo z otrocké bázně, jak by tomu chtěla zmíněná a zde zkoumaná hypotéza o původu náboženství, hypotéza strachu, lze usuzovat i z té skutečnosti, že označení boha jako otce neb bohyně jako matky nebylo neznámé, ba naopak dosti časté.

Náboženství se všemi jeho zjevy dlužno vysvětlovat jinak, ne ze strachu a bázně. Bázeň jistá, jak o ní byla řeč, je doprovázejícím zjevem náboženské víry, nikoli však pramenem, příčinou, původem náboženství. Bázeň předpokládá již známost vyšší moci, získanou způsobem jiným. Tím padá ovšem i myšlenka, že předmět náboženské víry, božská moc, je cosi neobjektivního, cosi z nitra a v důsledku bázně promítnutého mimo vědomí a nitro naše. Strach a bázeň by nedovedly zabezpečit objektivní platnosti předmětu víry, jsouce jen pouhé city. Naštěstí, bojím-li se něčeho, musím vědět, čeho a proč. Bázeň nepředchází víru, nýbrž doprovází; ovšem bázeň shora naznačená a oprávněná.

Dr. Jan Podzimek:

SCHLEICHOVO ŘEŠENÍ PROBLÉMU SMRTI VE VZTAHU K MYŠLENCE O TĚLESNÉ NESMRTELNOSTI.

Čtvrtý sněm lateránský, konaný mimořádně slavně v roce 1215 za předsednictví papeže Innocence III., vydal mezi svými sedmdesáti dekrety i památné vyjádření o zmrtvýchvstání lidí ve dnech posledních.

Pravíť se v něm mimo jiné, že všichni lidé, dobří i zlí, vstanou „*cum suis propriis corporibus, quae nunc gestant*“ (se svými vlastními těly, která nyní nosí).

Odtud církev katolická učí dogmatu o zmrtvýchvstání těl,

aniž ovšem se snaží nějak určitěji konstatovati, v čem spočívá ona druhová a individuální identita tělesné schránky lidské.

Článek víry ve vzkříšení těl v den soudný opírá se jednak o místa Písma, jednak o názory církevních Otců; tito poslední ovšem opět zdůvodňují svá tvrzení výroky Písma.

Nemohu zde v tomto článku podrobiti kritice místa z Písma, ač by to bylo právě thema velmi vděčné; vidělo by se, jak v Písmě víra ve zmrtevýchvstání těl byla formou víry v život věčný vůbec.

Církevní Otcové a učitelé nepotřebovali uváděti přirozených důvodů pro víru ve vzkříšení těla, poněvadž jim byla rozhodujícím důvodem — všemohoucnost Boží. Nicméně někteří z nich — a hlavně pak pozdější filosofové křesťanští — snažili se víru podepřít důvody rozumovými a přirozenými.

Tak na př. *Athenagoras Athenský* v dvoudílném, velmi pochvalně přijatém spise „*De resurrectione mortuorum*“ ukazuje na syntetickou povahu člověka, jehož přirozenost sestává zrovna tak z těla jako z duše, i na nutnost zasloužené odplaty a tedy nutnost vzkříšení i pro tělo.

Origenes naproti tomu v souvislosti se svou naukou o pre-existenci duší a konečnou zkázou všeho hmotného (a tedy i lidského těla) jako následku hříchu, odpadu od Boha, hlásá spiritu-alistickou nauku o všeobecném zmrtevýchvstání.

Podle této nauky nepovstane zmrtevých hmotné tělo lidské, nýbrž duše přioděje se tělem eterickým.

Pro posouzení víry ve zmrtevýchvstání těl třeba vzít v úvahu také názor starší doby, hlavně církevních učitelů, že duch, duše (i Bůh) jsou povahy hmotné, ovšem jemně hmotné. Tehdejší doba neměla takový názor na duševno, na ducha, jaký máme my, a nečinila takového rozdílu mezi hmotným a duševným, jaký činíme my.

Nauku církevní o tomto předmětu vybuodovala a zdůvodnila i rozumově teprve scholastika. *Tomáš Akvinský* uznává sice vzkříšení těla za dílo zázračné, ale dovozuje proň ve své nauce přece důvody rozumové.

Tvrdí, že duše lidská je formou lidského těla a je prý proti přirozenosti její, aby žila odloučena od tělesné schránky (viz shora podobné tvrzení u *Athenagory Athenského!*).

Dochází-li vůbec smrti pozemskou k takovému odloučení, není trvalé, nýbrž jen na čas, a to do doby obecného vzkříšení těl.

Dle *Tomáše Akvinského* je docela duše bez těla, na kterémžto složení jako celku jenom participuje, jaksi nedokonalou, neboť bez těla přece z celku něco schází, byť to byla jenom část méně podstatnější.

Také nejvyšší blaženosti prý nemůže dosáhnouti duše bez nového spojení s tělem.

Také v etickém slova smyslu tvoří dle Tomáše duše a tělo nerozlučný celek, určený boží odplatě i trestu (viz analogii s Athenagorou!) Tak odůvodňováno katolické dogma z r. 1215.

Proti katolickému dogmatu o zmrtvýchvstání těl činily se zvláště ve století minulém různé námitky a to nejen se strany filosofů, nýbrž i pokrokovějších theologů nekatolických a operovalo se zhusta argumenty vzatými z přírodních věd.

Katolická apologetika však nelenila a snažila se své odpůrce vyvracet, pokud možno také přírodovědecky, jak už ostatně její intelektualisující směr sám sebou nese a má v oblíbě.

Námitky se soustředily povětšinou na problém identity zmrtvýchvstalého těla s tělem téhož jedince, žijícího kdysi na této zemi a zde skonavšího.

Tak se namítalo mimo jiné hlavně to, že jest velmi těžko představit si znovuobjevení se těl, která už jednou setlela a jejichž základní rozpadové částice se rozptýlily v zemi, stavše se namnoze stavebními jednotkami těl nových individuí, a jako takové přešly zase do těla lidí, živočichů i rostlin.

Vskutku rozklad lidského těla po smrti postupuje (samozřejmě, že s vyloučením případů t. zv. přirozené mumifikace, ať už je tato zaviněna silnou vzdušností prostředí, půdy, do níž mrtvola uložena, nebo přerušením a zastavením rozkladu v určitém stupni adipocirního stadia, což bývá zase, ač řídkým, přece obvyklým zjevem na t. zv. „přesycených“ hřbitovech) během let tu pozvolněji, tu rychleji — podle různých podmínek destrukce tělesné hmoty — neúprosně až k nejjednodušším chemickým látkám svého složení.

Tak při rozkladu bílkovin, tvořících podstatu každého a tedy i lidského masa, různými druhy bakterií vznikají albumosy, peptony, aminokyseliny, amoniak, sirovodík a mnohé jiné. Tvorba amoniaku může činit kvantitativně až dvě třetiny dusíku původní bílkoviny.

Uvnitř rakví, v hrobech, arcí tento rozkladný proces tělesných bílkovin postupuje pomaleji. Při vyšší teplotě a za normálního přístupu vzduchu však může půl kg masa, rozkládajíc se, zkapalnit už asi za 14 dní.

Hniloba pak, jak běžně v denním životě označujeme rozklad těla, není nic jiného, než rozklad bílkovin a jim příbuzných látek až k neústrojným sloučeninám, které zůstávají v půdě nebo unikají do vzduchu. Výsledkem hniloby těla jest tedy jeho mineralisace.

Jak vidno, je i lidské tělo vsunuto do koloběhu látek v přírodě, jako všecko ostatní živé a neživé. To byl a jest uzávěr vědy.*)

Nastávala tedy pro katolickou apologetiku otázka, jak ony

*) Viz i ono křesťanské: „Prach jsi a v prach se obrátíš.“

nesčetné a přece s časem tak rozptýlené molekuly a atomy hmoty, tolikrát snad už prošlé životem bytostí, bude lze identifikovati v určitá lidská těla.

Po nedlouhém období bezradnosti promluvalo se neoficiálně, ale za to v dobré vůli čeliti vědecké námitce. Tak *Freppel* ve svém velkém díle „*Les Apologistes chrétiens au deuxième siècle*“ (*Origène II.*, p. 45) praví: „Tělo zmrtvýchvstalé bude totožné s tělem smrtelným. Než v čem přesně záleží tato identita? Zdaž bude totožnost tato porušena, jestliže tělo každého člověka neobdrží při vzkříšení tytéž molekuly, z nichž sestávalo během života pozemského?“

Tady opouštíme půdu dogmatu a vstupujeme do sféry svobodného názoru. Církev ovšem stanovila, že všichni lidé vstanou ve svých vlastních tělech, která nyní nosí, avšak církev neurčila vůbec, v čem spočívá specifická a individuální identita lidských těl.“

Tamtéž uzavírá zmíněný autor dále: „I potom by bylo lze říci, že vstaneme z mrtvých s vlastními svými těly, kdybychom nepodrželi ani jediné z molekul, z nichž tělo naše před smrtí sestávalo, jestliže by však tělo zmrtvýchvstalé mělo tytéž specifické zvláštnosti, které je kdysi od ostatních odlišovaly. Nelze však nahlédnouti, proč by všemohoucností Boží bylo obtížnějším vrátiti každému tělu vlastní jeho organické součástky, nežli složití je znova ze součástí cizích.“

Ač toto mínění není větou dogmatickou a může být časem změněno, dobře ilustruje snahu pomoci svému dogmatu a udržeti jej.

Podobným způsobem a podobnou methodou odsunuta byla i další námitka, dle níž znemožňována je nesmrtelnost lidského těla už tím, že jeho podstatou je přece život — změna, růst, vývoj; ubývání vitality, *smrt*, a to vše je provázáno příslušnými fyziologickými změnami na tělesném podkladě a děje se vlastně den ode dne.

Mnohem však zajímavějším než tyto katolické vývody je novější pokus německého učence prof. dra *K. L. Schleicha* o důkaz nesmrtelnosti lidského těla *sui generis*.) Pokus vědecký o to, že tělo neumírá.

Na rozdíl od apologetů typu *Freppelova* je *Schleich* přírodovědcem. Již tímto doznáním snad bude čtenář přiveden k domněnce, že právě proto bude *Schleich* co nejméně spekulativní a právě v protějšku k rozumovým spekulacím využije pro své závěry co nejvíce z kladných výsledků poznání pozitivní vědy.

Během dalších výkladů poznáme, zda jsme se v tomto očekávání klamali či nikoliv.

Schleich vychází ve svém pojednání od „objevu“ frýburského

*) *Spisy: Wissen und Immortalität; Das Problem des Todes.*

profesora A. *Weissmanna**), který zjišťuje rozmnožovací poměry u bakterií a prvoků, došel k názoru, že tyto organismy, množíce se pouhým dělením, jsou vlastně nesmrtelnými monadami. Není zde mrtvol, jak by tu tedy mohlo býtí smrti, tak asi uzavírá *Weissmann*, s ním všichni jeho epigoni a mezi nimi ovšem i *Schleich*. Takový organismus, rozmnožující se pouhým rozdělením buňky ve dvě individua, tato dvě ve čtyři, čtyři v osm atd., je opravdu nesmrtelný, leda by snad násilný zákrok připravil jej o slibnou jistotu věčného života.

Zdržme se zatím kritiky této nauky a všimněme si počátků, z nichž *Weissmann* vyšel.

Nutno tu jíti až k myšlenkové pokladnici proslulého botanika mnichovského C. v. *Nägeliho*, který mimo jiné teorie sestrojil i tu, že z t. zv. *micell* (elementární částice skladby živého těla podle *Nägeliho*) sestávající živá hmota — protoplasma, je v podstatě dvojí a to jednak t. zv. *idioplasma*, shrnující jako by v kostce veškeré vlastnosti živého individua a potom t. zv. *stereoplasma*, na kterou se víží jenom některé vlastnosti živoucího organismu (u *Weissmanna* *zárodečná* a *tělesná* plasma). Odtud vylíčil pak *Nägeli* vzájemný vztah obojího plasmatu, poměr vlastností a jich rozvoje a skončil hodně fantastickými myšlenkami o dědičnosti a jejím dosahu pro živý svět.

Weissmann jako by navázal na tyto dedukce. Protoplasma jest mu nositelkou života. Jak už jsme si svrchu řekli, je dle *Weissmanna* nesmrtelnou u jednobuněčných tvorů. U mnohobuněčných rostlin a zvířat a ovšem i u člověka jsou tělo a protoplasma smrtelné; nesmrtelnost u těchto organismů je však dle *Weissmanna* koncentrována do pohlavních buněk. Jimi lidstvo vzdor smrti těla trvá.**). Zajímavé je, jak *Weissmann* omlouvá smrt těla. I u *Schleicha* toto zdůvodnění nalezneme. Prý by bylo zbytečným luxusem věčné žití vyšších bytostí. Je proto smrt jenom výhodným přízpůsobením racionelnímu hospodářství přírody a nesmrtelnost těla je z důvodů úsporných omezena na pouhou zárodečnou plasmu, jejímiž jsou lidské generace na tomto světě dočasnými nositeli. —

Náhledy *Weissmannovy*, ač celkem správné v předpokladech, nebyly na svou dobu přece ničím více než duchaplnou spekulací. Je možno, že *Weissmann* má pravdu, říkalo se, ale nebylo zde žádoucího experimentu, který by *Weissmannovu* tvrzení dodával přesvědčivosti a vědecké pečeti. Nebylo zde prostě

*) Spisy *Weissmannovy* sem spadající: *Über d. Dauer d. Lebens; Das Keimplasma*. O něm jedná u nás *Rádl* ve spise „*Dějiny vývojových teorií v biol. XIX. století*“.

***) Nemohu zde, alespoň krátce pod čarou, neupozorniti na obdobu myšlení u *Merežkovského*, jemuž celé tělo je immanentní, jen pohlaví je transcendentní, celé tělo je ve třech a jedině pohlaví ve čtvrté dimensi a tak nese jaksi pečeť věčnosti

o pečlivě provedený pokus opřeného vědeckého důkazu, který je vždy podmínkou uznání ve světě pravd experimentální vědy.

Netrvalo však dlouho a pokusy se začaly konati. Jedny z posledních provedeny ještě v době nedávné. Bylo by zbytečno uváděti v této studii podrobnosti. Stačí, řekneme-li, že výsledky jejich vyzněly pro i proti tvrzení *Weissmannovu*.

Dnešní stav této otázky, není-li zúplna rozřešen, mluví však pro *Weissmanna*. Pokusy *Woodruffovy* (biologické práce jeho v *Arch. f. Protistenkunde* 1911, *J. Exper. Zool.* 1914, *Biol. Bull.* 1917), potvrzené nejnověji *S. Métalnikovem* z Pasteurova „Institutu“ ukazují, že zjev vyšším živočichům vlastní — stárnutí, u prvoků asi neexistuje a rovněž i jeho následek — přirozená smrt.

Odtud pak další uzávěr mnohých autorů, že původní živá hmota byla asi nesmrtelnou a že přirozená smrt vznikla stejně ponenáhlým vývojem jako vyšší tvorstvo.

Než vraťme se k *Schleichovi!* — Onen druh „nesmrtelnosti“ jednobuněčných organismů přivedl jej k dalekosáhlé spekulaci, o níž zde pojednáme.

Sám si říká, začínaje konstruovati síť svých myšlenek, asi tolik: když je nesmrtelnost propůjčena bytostem jednobuněčným, monádám, jak by byla odeprána bytostem, jejichž hlavní pečeti života je osobitost — lidem?

Nespokojuje se proto shora uvedenou „nesmrtelností“ polhlavních buněk, hledá jiné elementy nesmrtelnosti těla lidského a nalézá je v *chromosomech*, oněch rozrůzněných pentlicích jaderné hmoty buněk, které i moderní nauky o dědičnosti učinily důležitými ve svém oboru.

Chemické složení těchto chromosomů, podobně jako chemické složení plasmy vůbec, není ještě zcela vyřešeno.

Podstatnou složku jejich tvoří však t. zv. nukleoproteidy, látky to ústrojné, bílkovinné povahy, komplikované skladby, k jejímž vyjasnění přispěli badatelé *E. Buchner*, *v. Angerer*, *Lilientfeld* a někteří jiní. Jakkoliv se veškeré bílkoviny rozkládají velmi lehce, nukleoproteidy nikoliv. Vzdorují i silně rozborným enzymům proteolytickým. Také v hladovějících klíčcích rostlinkách jsou vůči rozkladné akci vzdornějšími, než bílkoviny stravitelné, zásobní.

Přes to však, ač obtížně, rozložitelnými jsou a štěpnými produkty při jejich rozkladu bývají jednodušší látky, jako cukr, purinové base, xanthin, adenin, hypoxanthin, kyselina fosforečná a jiné.

Přijímaje nesmrtelnost jednobuněčných bytostí za *absolutně* zjištěný fakt, *Schleich* nalézá elementární obdobu nesmrtelnosti v nukleínu chromosomů tělových buněk člověka.

Tento nukleín pak pokládá za „nerozložitelný, kontakty rytmické vybavující, vlastnosti přenášející a jenom ohněm zničitelný“. Takto jej charakterisuje a dodává: „Všecky chromosomy

mají vtištěnu pečeť osobitosti. V každé buňce živé bytosti jako by byly její osud, její povaha, její vývoj..." „...hmota nukleínová, která dává jednotlivým buňkám rázu formy a nesmrtnosti, nalézá se uvnitř chromosomů všech bytostí a tedy i lidských. Není myslitelným důvod, proč tato jádra jen v životě monad měla by býti neporušitelná" (nesmrtelná).

A dále: „Lidstvo jako celek je nesmrtelné, poněvadž chromosom lidského spermatu je nesmrtelný."

V souvislosti s těmito myšlenkami dospívá *Schleich* k absurdnímu názoru na výživu. Neboť nutno přece přiznati, že člověk i zvíře, živící se potravou ať už rostlinnou nebo živočišnou, pozře s jinými živinami spousty syrových i uvařených chromosomů — těchto elementárních částic nesmrtelnosti organismů. Vykládaje, že cíl a smysl vši existence je právě ve smrti a život že je pouhým vchodem v bytí vyšší, tvrdí, že pokrm, jídlo, udržující nás při tomto životě, je pouhou formou oplodnění chromosomy. („Průběh tohoto oplodnění potravou dá se přímo a přesně mikroskopem pozorovati. Poslední součástky přijatých a zpracovaných živin, nestravitelná nukleínová jádra, vstřebávána jsouce ve stěních žaludku a střev bílymi krevními tělísky, jsou jako zbarvitelné molekulární částice v leukocytech patrný a rozšívány v tkáních..."). Tyto molekulární částice mají pak dle *Schleicha* v živém těle nesmírně velký význam. Je jimi podmíněna každá regenerace, oprava poškozeného, vyhojení a jedině za přítomnosti jejich je možná zdárná výživa, neboť mají prý hodnotu vitaminů*) a jsou vlastně jen tím, co moderní věda pod názvem vitaminů rozumí.

V zorném úhlu těchto názorů, a z nich pochopené účelnosti smrti smiřuje se *Schleich* s přírodou smrtící, která oplodňující kontinuitou chromosomů z generace na generaci je ve skutečnosti opětovně přírodou rodící. *Takto pochopená smrt je vlastně jenom další fází života.*

Aniž bych zabíhal do dalších podrobností této teorie, doložím ještě, že rozpad nukleoproteidů přirozenou cestou v přírodě popírá. To by se podařilo chemikům, na příklad *Liebermannovi*, leda v chemické laboratorii a ostatně všechno prý to zdaleka nedokazuje, neboť „věřiti a vysvětlovati, že nukleoproteidy lze rozložit v tolik a tolik chemicky čisté kyseliny nukleínové a při tom zapomínati na jejich vysoce uměleckou organizaci, je stejně hrubým a bezmyslenkovitým tvrzením, jako že Venuše Miloská není než rozložitelným shlukem mramorových zrněk."

*) Podle nejnovějších výzkumů je problém vitaminů (prakticky instinktivně u živých tvorů probíhající pochod fyziologický) velmi složitý. Dnes je vitamin vlastně negativním pojmem pathogenetickým. Pozoruhodným u vitaminů pak jest onen nepoměr mezi množstvím a účinkem, jaký způsobují — analogie pochodů fermentačních. — Tedy shrnuto: účinek je znám (studium t. zv. avitaminos), podstata vitaminů je dosud problémem.

Proti této myšlence *Schleichově* bude vždy státi velmi závažný fakt z dějin přírody. Je sice velmi těžko sledovati do důsledků i ty nejzazší procesy organického rozkladu ve volné přírodě. Věda bakteriologická a vůbec t. zv. mikrobiologie, do jejíž kompetence všechny otázky spojené s faktem rozkladu organických látek spadají, není ani zdaleka hotova se všemi svými problémy. Leč nelze jen tak odmítnouti důvod, že kdyby se vše organické na naší zemi posléze nemineralisovalo, musila by se nerozložená organická látka hromaditi za tu spoustu let, co život na zemi trvá. Nic však takového nepozorujeme a jsou přece ještě jiné látky, také nesmírně těžko rozložitelné, než nuklein jader buněčných. Tak, abych alespoň jeden příklad uvedl, komponenty chitinu, materiálu to krovek, kusadel atd. našich brouků a jiného hmyzu.

Všecko, co jsem až dosud pověděl o názorech *prof. Schleicha*, spěje arcif k určitým důsledkům i pokud se týče praxe pohřbívání nebožtíků. Jedním slovem *prof. Schleich* je zásadním nepřitelem pohřbu žehem, spalování mrtvol. Neboť, hraje-li nukleoproteidové jádro buněk tak mimořádně důležitou roli v organickém životě, jak jsem právě dle *Schleicha* vysvětlil, a je-li jinak věčné, jen ohněm zničitelné, pak vskutku „nechatí se pohřbítí ohněm je posmrtná sebevražda osobnosti, zničení naší organické osobitosti, nerozvážné, násilné a zcela nepromyšleně trpěné.“ Dle *Schleicha* „nezničitelnost našich chromosomů vyžaduje, abychom přírodě odevzdali své zárodky neporušené“. Spálení mrtvoly je však zkázou toho, co nemáme práva ničiti, a činíme-li tak, ochuzujeme organický svět nenahraditelně.

Při těchto konklusích nezapomíná arcif *Schleich* na poznámku: „Ač je vyloučeno, aby metafysická duše, která naše tělo teprve vytvořila, plastická idea, již každá bytost za svoji stavbu a za svou existenci děkuje, byly spalitelné, zůstane přece ničení chromosomové nesmrtnosti našeho těla — v případě, že by tento závažný zlořád kulturní zevšeobecněl — brutálním zásahem do hospodářského života a tím je přemožena idea smrti.“

Z těchž důvodů jako proti spalování mrtvol staví se *Schleich* i proti balsamování, umělé mumifikaci mrtvol a odsuzuje používání tohoto konzervačního prostředku už u starých Egyptanů, Indů a Germánů. Není v intencích této práce rozváděti další názory *Schleichovy* na problém smrti. Šlo nám jenom o poznání, že i v moderní přírodovědě dějí se pokusy fakty i teoriemi dojíti přesvědčení o jisté nesmrtnosti těla.

Dnes, kdy ani každá theologie neuznává dogma o zmrtvýchvstání, jak učí mu církev katolická, má, teoreticky vzato, učení *Schleichovo* sotva znatelný vliv na myšlení theologů. Ostatně ani zmíněné už katolické dogma z roku 1215 by nemohlo pro sebe anektovati všechny názory *Schleichovy*, aniž by zároveň ohrozilo dogmata jiná.

Tak sotva bude lze vésti stále v patrnosti chromosomy lidských buněk, dále zvířecích a rostlinných. Či zavede mezi nimi *Schleich* nivelisaci? Ta by sotva byla příjemna se svými důsledky pro katolické učení o tělech zvířat.

I jako teorie, ostatně i ve svém základu chabě dokládaná a spíše jen nadšenými periodami větnými vnučovaná, může katolickému dogmatu o zmrtvýchvstání těl velmi málo prospěti. Tělo lidské zdaleka není jenom nukleinem, jenom pouhou změti chromosomů.

To konečně se pochopilo. — Zato prakticky, ve věci spalování mrtvol a pohřbu žehem, použili katolíci, ač jaksi nesměle, argumentů *Schleichových*, jako vědeckých, vůči jimi už dříve odsuzované kremaci a snad jim nekřivdím, řeknu-li, že u nás si přeložili a vydali část *Schleichova* spisu „Problém smrti“ právě s touto patrnou tendencí.

K argumentům, jimi proti pohřbu žehem shromažďovaným, měl přibýti nový.

Jeho síla, jak už jsme si pověděli, nutně selhává, neboť celé to *Schleichovo* „chromosomové oplodňování buněk“, které je vlastně účelným principem smrti (a tím má býti podáno ne snad jakési, ale určité řešení problému smrti) je hodně podivinské: je to spekulace, která se domnívá spočívati na faktech empiricky zjištěných. Leč vlastnosti do chromosomů vložené *Schleichem* jsou spekulativní povahy. Jestli pak praemissy jsou takové, je nutně takovým i závěr. Ostatně připustme, že by *Schleich* měl jako přírodovědec pravdu. Ani potom theologická aplikace této pravdy by nemohla mluvit o nezměrné zkáze nukleinové hmoty zevšeobecněním pohřbů žehem. Člověk i se svými miliony příslušníků vlastní totiž jen malé procento chromosomů z celového tohoto *Schleichova* „pokladu nukleinového“, do něhož přece rostlinstvo a živočišstvo musí býti také zahrnuto.

Přes to se domnívám, že *Schleichova* myšlenka, již se však nemůže upřítí alespoň rys duchaplnosti, zůstane pouhou spekulací. Vždyť ani výsledky shora zmíněných pokusů o nesmrtelnost jednobuničníků nemají průkaznosti absolutní a jsou přece jinak podepřeny, než názorová konstrukce *Schleichova*.

A tak i otázka pohřbívání do země anebo žehem zůstane posléze více věcí vkusu než čehokoliv jiného. Proto si také myslím, že se jednou budou lidé diviti, proč se navzájem někdy i fanaticky kaceřovali pro ten či onen druh pohřbívání, odsuzující způsob jeden a vynášející rozumovými i jinými důvody druhý. Nespravedlivě ovšem v obou případech.

Neuškodí, doufám, přehlédnou-li stručně v závěru tohoto pojednání, alespoň některé z důvodů i námitek, vizících se k oběma druhům pohřbívání. —

Apeluje-li se na adresu širších kruhů při té příležitosti na

estetiku pohřbívání ohněm a mluví se o vlekých a ohavných rozkladech v hrobech, nečiní se tak nestranně a věcně, nýbrž s tendencí prosadit věc svého vkusu.

Neboť rozpad těla v zemi, nehledě ani k okolnosti, že je zcela přirozený a má v masách probíhající obdobu v říši živočišné a rostlinné, opravdu není o nic méně estetičtější než kremače. Horliví obhájci obou směrů v pohřbívání mermomocí lezou buď do hrobu, nebo do kremační pece a kreslice jeden druhému co nejbarvitěji detaily destrukce těla v tom či onom prostředí, zošklivují se navzájem. Jest odporné a politováníhodné, že ještě dnes získávají oba směry vážné stoupence, kteří jim umožňují agitaci tam, kde by jí už být nemělo.

Rovněž tak i apel na *hygienu pohřbívání* musí být spravedlivě hodnocen.

Tvrzení, stále tradované a z brožury do brožury setrvačně a trpělivě přenášené, jako by hřbitovy byly pařeníštěm nákazy všeho druhu, ohrožovaly mikroby spodní vodu a dokonce i vzduch(!) choroboplodnými zárodky naplňovaly, nutno odmítnouti. Těch několik nedokonale pohřbených, nebo těch několik nevhodně umístěných hřbitovů nesmí nám poskytovat vedoucích směrnic k úsudku.

Co se pak oněch mikroorganismů týče, mohu pro potěchu všech nastávajících nebožtíků říci, že není žádných specifických bakterií rozkladu mrtvol. Práci tuto obstarávají mimo některé jiné hlavně dva druhy bakterií, které i v těle zdravého člověka žijí a teprve po smrti vlivem *disposic*, které jim *mrtvé* tělo skýtá, derou se sliznicí úst a zažívacího traktu dále do těla, které rozkládají.*)

Trapně na kritického člověka dnešního působí i takové argumenty, které chtějí ony rozsáhlé epidemie morové ve středověku přičísti na vrub hřbitovů a několika krypt ve městech.**)

Přihlížeje k faktu, že ve středověku jmenováno morem wszeliké mnohotné umírání a to nehledě k příčině a podstatě původního onemocnění, takže nelze říci, byla-li to vždy jedna a táž choroba (*Dr. Bulíř, Mor, Praha 1911*), je podstata „černé smrti“ či moru taková, že na ni zdaleka nestačí vysvětlení o pohřbívání na hřbitovech.

Důvody pak *národohospodářské povahy*, výklady o neplodných hektarech půdy, věnované hřbitovům a s druhé strany zase námitky do celkem luxusního pohřbu žehem, nářky nad spále-

*) Jsou to *Bacillus coli* a *Bacillus putrificus*, anaerobní mikrob, identický s *Bac. cadaveris sporogenes*. Více o tom nalezne čtenář ve speciálních spisech mikrobiologických.

***) Hrubě tendenční a demagogickou v tomto smyslu jest i nejnovější agitační brožura, vydaná spolkem „Krematorium“ pod názvem „*Pohřeb ohněm* (uspořádal *ing. F. X. Mencl.*)

ným dřívím a pokazou vzduchu z komínů krematorií, rovněž tak jako směšný argument o tom, že pohřeb do země a návštěva hrobů zdražuje se velkou odlehlostí hřbitovů (viz v poznámce citované brožuru Menclovu), jenom potvrzují mé mínění o nejpnosti agitace pro pohřbívání tím nebo oním způsobem.

Důvody jsou tendenční, nebo chceme-li se jimi vůbec vážně obírat, stejně silné; pohřbení je věcí osobního vkusu. Dobře zařízený a vedený hřbitov, zrovna tak jako dobře řízené a vedené*) krematorium jsou stejně hodné úcty, jakožto místa pohřební. Krematoria pak velmi chybila, porušovala-li tak pietní úkon, jakým jest a má býti pohřbení, podnikatelskou agitací. Věřím ostatně, že této nechutnosti bude i u nás stále ubývatí, a to už pro dobro věci samotné, zrovna tak jako z úcty k našim mrtvým. —

Mám-li shrnouti v stručné resumé výsledky tohoto pojednání, musím zdůrazniti tyto závěrečné věty: Schleichem vybudovaná teorie s jeho řešením problému smrti zůstává i přes některé biologické pravděpodobnosti filosofickou spekulací. Důsledky jím vedené do praxe pohřbívání (zavrňování kremace) nejsou s dostatek opodstatněny. Theologické usilování o důkaz vzkříšení těla po smrti (identického s tělem kdysi zde na zemi žijícím) nedá se vědecky provéstí a je tedy marno hledati proň vědecký důkaz. Může býti nejvýše věcí víry s hodnotou výhradně náboženskou. Nikdy však tato víra nebude všeobecná a myslím, že vždy bude převládatí víra v pouhou nesmrtelnost duše, bez ohledu na tělo, které, nemělo-li by býti jenom efektivním doprovodem duši, požaduje pro sebe další živobytí pozemské.

S otázkou zmrtvýchvstání těl souvisí i způsob pohřbívání, pro nějž se na příklad církev katolická domáhá stále určité normy, kterou by posléze chtěla vnutiti jako jediné křesťanskou.***) Jak jsem shora vyvodil, můžeme s ohledem na způsoby pohřbívání — žehem či do země — doporučovati jenom nejvyšší toleranci, která je zároveň nejvýše pietní a vskutku křesťanská k mrtvému, nevedouc spolu k nekřesťanskému jednání živých.

*) Zdůrazňuji toto slovo *vedené* proto, poněvadž přívrženci kremace zemřelých mezi vedlejšími důvody proti pohřbívání do země uváděli profanaci mrtvého (v několika případech), způsobenou ziskuchtivostí hrobníků (krádeže zlata, zubních plomb nebožtíků a pod.). Bohužel však víme dobře, že ani krematorium neušlo tomuto druhu znesvěcení mrtvoly personálem, čímž arcif důvod zase tendenčně na podporu kremací uváděný padá.

**) Viz i nedávný projev arcibiskupa pražského *dra Kašpara* v Národních listech (vánoční číslo s anketou o úkolech naší inteligence), kde zmíněný katolický hodnostář označuje spalování mrtvol jako „poslední stupeň pohanství“ — rozuměj nynějšího.